

The Sociology of Deviance in IRAN

**جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی
در ایران**

احمد بخارایی

تهران ۱۳۸۶

انتشارات پژواک جامعه: تهران، خیابان انقلاب، خیابان اردیبهشت، خیابان وحیدنظری،
پلاک ۲۰۷، واحد ۵- تلفن: ۶۶۴۸۳۰۷۲-۶۶۹۶۰۳۴۴

جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی در ایران

نویسنده: احمد بخارایی

- چاپ اول: ۱۳۸۶، تهران ● شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه
- حروفچین: سید یاسر رضوی نواب توسلی ● صفحه‌آرا: علی‌رضا یحیایی ● طراح: صالح بخارایی
- لیتوگرافی: آیین پیام ● چاپ: برگ‌ویزان ● صحافی: فرد

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۲۲۷۹۷-۹

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه	: بخارایی، احمد، ۱۳۳۹
عنوان و نام پدیدآور	: جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی در ایران / احمد بخارایی.
مشخصات نشر	: تهران، پژواک جامعه، ۱۳۸۶.
مشخصات ظاهری	: XII، ۵۸۶ ص.؛ جدول، نمودار.
شابک	: 978-964-922797-9
وضعیت فهرست‌نویسی: فیها.	
یادداشت	: واژه‌نامه.
یادداشت	: کتاب‌نامه: ص. ۵۸۱-۵۸۶.
موضوع	: انحرافات اجتماعی -- ایران.
موضوع	: مسائل اجتماعی -- ایران.
موضوع	: جرم‌شناسی -- ایران.
رده‌بندی کنگره	: ۳ج۲/۸۱۱ HM
رده‌بندی دیویی	: ۳۰۲/۵۲۲
شماره کتاب‌شناسی ملی:	: ۱۰۶۰۲۱۵

فهرست مطالب

۱۷	فهرست جدول‌ها و نمودارها.....
۱۹	یادداشت.....
۱۹	فصل یک: طرح موضوع.....
۱۹	پیش در آمد.....
۲۱	پرسش‌های پیش رو.....
۲۵	الگو و مدل.....
۳۰	کاربرد الگوی تحلیل.....
۳۴	خلاصه‌ی فصل یک.....
۳۷	فصل دو: معنای کجروی.....
۳۸	۱- شرح اجمالی.....
۳۸	۱- الف: شرح لفظ.....
۴۱	جمع‌بندی بند ۱- الف: شرح لفظ.....
۴۲	۱- ب: انواع شرح‌ها.....
۴۵	جمع‌بندی بند ۱- ب: انواع شرح‌ها.....
۴۶	۲- تعریف تفصیلی.....
۴۶	۲- الف: ریشه‌یابی مفهومی.....
۴۹	متغیرهای اثرگذار در تعریف مسایل اجتماعی.....
۵۶	جمع‌بندی بند ۲- الف: ریشه‌یابی مفهومی.....
۵۸	۲- ب: مقایسه معنایی «کجروی» با واژه‌های مشابه.....
۵۸	۱- مسأله اجتماعی.....
۶۳	مسایل اجتماعی در ایران.....
۶۳	۱- مسایل جمعیتی.....
۶۴	۲- مسایل اقتصادی.....
۶۴	۲-۱- اشتغال.....
۶۶	۲-۲- فقر.....

- ۳- مسایل شهری ۶۸
- ۴- مسایل روستایی ۷۱
- ۵- مسایل اجتماعی ۷۲
- ۵-۱- سرمایه اجتماعی ۷۲
- ۵-۲- مسایل جوانان ۷۴
- ۵-۳- فرار مغزها ۷۴
- ۵-۴- اطلاع رسانی ۸۱
- ۵-۵- بحران محیط زیست ۸۲
- ۵-۶- فساد اداری ۸۳
- ۶- مسایل فرهنگی ۸۷
- ۶-۱- بستر فرهنگی - روانی نامناسب ۸۷
- ۶-۲- تعارض سنت و مدرنیته ۹۰
- ۶-۳- تبعیض جنسیتی ۹۱
- ۶-۴- سیاست قومی ۹۴
- ۷- مسایل سیاسی ۹۶
- ۷-۱- ساختار بیمار اداری ۹۶
- ۷-۲- نبود احزاب و مطبوعات آزاد ۹۸
- ۷-۳- فقدان حاکمیت قانون ۹۹
- جمع‌بندی بند ۱ - مسأله اجتماعی ۱۰۷
- ۲- نابهنجاری ۱۱۷
- دورکیم و نابهنجاری ۱۲۰
- «خودکشی» دورکیم ۱۲۱
- مرتون و نابهنجاری ۱۲۸
- گسترش نظریه‌ی نابهنجاری مرتون ۱۳۱
- مارکس و نابهنجاری ۱۳۳
- سیمن و نابهنجاری ۱۳۵
- فروید و نابهنجاری ۱۳۶
- هنجار شدن نابهنجاری ۱۴۳
- سه نمونه از نابهنجاری در ایران ۱۴۶

۱- کودکان خیابانی.....	۱۴۶
۲- فرار دختران.....	۱۴۸
۳- نابهنجاری دانشجویان.....	۱۴۹
جمع بندی بند ۲ - نابهنجاری.....	۱۵۱
۱- «خلاصه»ی تعاریف «نابهنجاری».....	۱۵۳
۲- «تجزیه»ی عناصر مندرج در تعاریف «نابهنجاری».....	۱۵۵
۱- نقطه‌ی «عزیمت» (واحد تحلیل، سطح تحلیل).....	۱۵۶
۲- معطوف به «زمان».....	۱۵۶
۳- «ساختار» جوامع.....	۱۵۹
۴- «طبقات» اجتماعی.....	۱۶۱
۵- «سطوح» هنجارشکنی.....	۱۶۳
۶- «وزن» هنجارشکنی به اعتبار «آسیب‌رسانی کوتاه مدت و آشکار» به جامعه.....	۱۶۴
۷- «ماهیت» هنجارشکنی به اعتبار «آسیب‌رسانی بلند مدت و پنهان» به جامعه از نگاه کارشناسان.....	۱۶۵
۸- رابطه «نظر» و «رفتار» در خصوص نابهنجاری در جامعه.....	۱۶۷
۹- انواع ناهنجاری‌ها به تفکیک «نقش اختیاری فرد» در انجام آن‌ها.....	۱۶۹
۳- «تحلیل» عناصر و ترسیم مجموعه‌ای منبجم از تعاریف «نابهنجاری».....	۱۷۰
شرح جدول مادر.....	۱۷۲
۳- جرم.....	۱۸۵
۱- تعریف جرم.....	۱۸۵
۲- جرم‌شناسی.....	۱۸۹
۱- ۲- سابقه‌ی تاریخی.....	۱۸۹
۲- ۲- قلمروهای جرم‌شناسی.....	۱۹۶
۲- ۳- پیشگامان مطالعات جرم‌شناسی.....	۱۹۷
۲- ۴- روش مطالعه جرم‌شناس.....	۱۹۹
۲- ۵- شرایط و علل جرم.....	۲۰۰

۳- انواع جرم و مجرمان.....	۲۰۴
۳-۱- مقوله بندی جرایم.....	۲۰۴
۳-۲- انواع جرایم.....	۲۰۶
۴- روند تغییر مجازات مجرمان.....	۲۰۸
۴-۱- مجازات در دوران پیش از صنعتی.....	۲۰۹
۴-۲- دگرگونی در شیوه‌های مجازات.....	۲۰۹
۴-۳- زندان‌ها و آسایش گاه‌ها.....	۲۱۰
۵- برخی جرایم در ایران.....	۲۱۲
جمع بندی و نتیجه گیری در بند ۲- ب: مقایسه‌ی معنایی کجروی با	
واژه‌های مشابه (مسأله اجتماعی، ناپهنجاری و جرم).....	۲۱۶
۱- تعریف انحراف.....	۲۲۰
۲- عوامل پنهان و آشکار کجروی در نظریه‌ی گی‌روشه.....	۲۲۴
۳- مشخصات انحراف.....	۲۳۶
۴- جمع بندی نهایی: تعیین جایگاه «انحراف» در میان مسأله اجتماعی،	
ناپهنجاری و جرم.....	۲۳۸
۱۶ توضیح برای نمودار ۱.....	۲۴۰
فصل سه: انواع انحرافات.....	۲۵۳
۱- انحراف از هنجارها.....	۲۵۵
۱-۱- تأیید یا عدم تأیید جامعه.....	۲۵۵
۱-۲- مطابق با فرهنگ آرمانی یا فرهنگ واقعی (هنجارهای مطلوب و	
هنجارهای ممکن).....	۲۵۵
۱-۳- انواع انحراف به اعتبار انواع هنجارها.....	۲۵۶
۱-۴- انواع انحراف به اعتبار هنجارهای خاص، رفتاری و ارزشی.....	۲۵۷
۱- انحراف خاص.....	۲۵۷
۲- انحراف رفتاری.....	۲۵۷
۳- انحراف ارزشی.....	۲۵۸
۲- مصداق‌های انحراف.....	۲۶۳
۱- انحرافات اجتماعی عام.....	۲۶۷
۱-۱- خودکشی.....	۲۶۷

۲۷۲.....	۲-۱- اعتیاد
۲۸۹.....	۳-۱- حقوق قضایی در تضاد با واقعیت
۳۰۲.....	۲- انحرافات اجتماعی خاص
۳۰۲.....	۲-۱- طلاق
۳۰۶.....	۲-۲- خشونت خانگی
۳۰۸.....	۳-۲- جنسیت و جرم
۳۱۰.....	۴-۲- انحرافات اخلاق جنسی
۳۱۴.....	۳- انحرافات از نوع جرایم خشن
۳۱۴.....	۳-۱- قتل
۳۱۷.....	۳-۲- نزاع
۳۱۹.....	۳-۳- سرقت
۳۲۵.....	۴- انحرافات از نوع اقتصادی ویژه
۳۲۵.....	۴-۱- تکذبی
۳۲۷.....	۴-۲- فساد اداری
۳۲۸.....	۴-۳- کج رفتاری اقتصادی حرقه‌ای
۳۳۲.....	۳- انواع انحراف به اعتبار «محتوا»
۳۳۴.....	تفکیک انحرافات اجتماعی به اعتبار «کارکرد» و «شدت و ضعف»
۳۳۵.....	۱- انحرافات دارای کارکرد مثبت و منفی، هر یک به میزان اندک
۳۳۵.....	۲- انحرافات دارای کارکرد مثبت به میزان «اندک» و کارکرد منفی به میزان «متوسط»
۳۳۵.....	۳- انحرافات دارای کارکرد مثبت به میزان «اندک» و کارکرد منفی به میزان «زیاد»
۳۳۷.....	توجیه اقتصادی جنایت
۳۳۷.....	۴- انحرافات دارای کارکرد مثبت به میزان متوسط و کارکرد منفی به میزان اندک
۳۴۷.....	۵- انحرافات دارای کارکرد مثبت و منفی، هر یک به میزان «متوسط»
۳۴۹.....	۶- انحرافات دارای کارکرد مثبت به میزان «متوسط» و کارکرد منفی به میزان «زیاد»
۳۵۰.....	

- ۷- انحرافات دارای کارکرد مثبت به میزان «زیاد» و کارکرد منفی به میزان «لندک» ۳۵۶
- ۸- انحرافات دارای کارکرد مثبت به میزان «زیاد» و کارکرد منفی به میزان «متوسط» ۳۵۷
- ۹- انحرافات دارای کارکرد مثبت و منفی، هر یک به میزان «زیاد» ۳۵۸
- فصل چهار: ماهیت انحرافات** ۳۶۱
- ۱- «انحراف» آیا عمل است یا عکس العمل؟ ۳۶۷
- ۲- نقش فرد در ایجاد «انحراف» از اختیار تا اجبار به چه میزان است؟ ۳۶۹
- ۱- مشکل همسریابی دختران ۳۷۴
- ۲- لطافت جنسی در مشاغل و ناسازگاری آن با ارزش‌های سنتی ۳۷۵
- ۳- تاخیر سن ازدواج ۳۷۶
- ۴- مهریه‌ی زنان ۳۷۷
- ۳- جهت‌گیری «انحراف» از حداقلی تا حداکثری، چگونه است؟ ۳۷۹
- ۴- «انحراف» یک گرایش طبیعی است یا غیرطبیعی؟ ۳۹۳
- فصل پنجم: عوامل و علل انحرافات اجتماعی، دیدگاه‌ها و نظریه‌ها** ۳۹۷
- ۱- نظریه‌های حوزه‌ی جامعه‌شناسی انحرافات در سطح تحلیل «کلان» با جهت‌گیری «فرهنگی» ۳۹۹
- الف - جهانی شدن ۳۹۹
- ب - فاصله‌ی فرهنگی ۴۱۰
- شکاف نسلی در ایران ۴۱۲
- ۲- نظریه‌های حوزه‌ی جامعه‌شناسی انحرافات در سطح تحلیل «کلان» با جهت‌گیری «اجتماعی» ۴۱۸
- رویکردهای نظری هفت‌گانه ۴۱۸
- ۱- رویکرد آسیب‌شناسی اجتماعی ۴۱۹
- ۲- رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی ۴۱۹
- ۳- رویکرد تضاد ارزش‌ها ۴۲۰
- ۴- رویکرد کج‌رفتاری ۴۲۳

۴۲۵.....	۵- رویکرد انگ‌زنی.....
۴۲۸.....	۶- رویکرد انتقادی.....
۴۳۱.....	۷- رویکرد برساختن‌گرایی اجتماعی.....
۴۳۶.....	جمع‌بندی رویکردهای هفت‌گانه.....
۴۴۵.....	طرح «فردرمانی» در آمریکا و ایران.....
۴۵۰.....	۱- نظریه‌ی اصالت‌ساخت و کارکرد.....
۴۵۱.....	۱- امیل دورکیم (۱۸۵۸ - ۱۹۱۶).....
۴۵۵.....	۲- رابرت مرتون.....
۴۶۲.....	۲- نظریه‌ی تضاد ارزش‌ها.....
۴۶۳.....	ریچارد فولر و ریچارد مایرز.....
۴۷۰.....	۳- نظریه‌های حوزه‌ی جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی در سطح تحلیل «میان» با جهت‌گیری «اجتماعی».....
۴۷۰.....	۱- رویکرد انگ‌زنی.....
۴۷۵.....	هاوارد بکر و نظریه‌ی انگ‌زنی.....
۴۷۹.....	ادوین لمرت و نظریه‌ی انگ‌زنی.....
۴۸۱.....	۲- رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی.....
۴۸۲.....	۱- دیدگاه بوم‌شناسی.....
۴۸۳.....	۲- آنومی و خرده‌فرهنگ‌ها.....
۴۸۸.....	۳- رویکرد جامعه‌پذیری.....
۴۸۹.....	نقش خانواده در جامعه‌پذیری.....
۴۹۳.....	نقش آموزش و پرورش در جامعه‌پذیری.....
۴۹۶.....	نقش رسانه‌ها در جامعه‌پذیری.....
۴۹۹.....	نظریه نظارت اجتماعی و جامعه‌پذیری.....
۵۰۳.....	۴- نظریه‌های حوزه‌ی جامعه‌شناسی انحرافات در سطح تحلیل «کلان» با جهت‌گیری «سیاسی».....
۵۰۳.....	اقتدار عاطفی و قانونی.....
۵۰۵.....	نقش نظام سیاسی در بروز انحرافات اجتماعی.....
۵۰۸.....	جایگاه نظام سیاسی در رویکرد «برساختن‌گرایی».....
۵۱۵.....	نقش دولت‌ها در «ساختن» ذهن‌ها.....

- ۵- نظریه‌های حوزه‌ی جامعه‌شناسی انحرافات در سطح تحلیل «کلان» با جهت‌گیری «اقتصادی» ۵۲۰
- ۱- نابرابری‌های اقتصادی و مسایل اجتماعی ۵۲۲
- ۲- تضاد طبقاتی و بروز انحرافات اجتماعی ۵۲۵
- ۱-۲- مارکسیسم ۵۲۶
- ۲-۲- رویکرد انتقادی ریچارد کوبینی ۵۳۱
- ۳-۲- زنان ستم‌کشیده در نظام سرمایه‌داری ۵۳۵
- ۳- فقر و کجروی ۵۴۰
- ۴- نابرابری در آمدی در ایران ۵۴۵
- ۵- بیکاری در ایران ۵۴۹
- ۱-۵- تحلیل جمعیت‌شناختی روند بیکاری در ایران بین سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ ۵۵۱
- ۲-۵- تحلیل بیکاری در ایران ۵۵۸
- ۳-۵- بیکاری در آینده ۵۶۴
- ۶- پی‌آمد سخن ۵۶۷
- الف - جمع‌بندی ۵۶۷
- ب - نتیجه‌گیری ۵۷۱
- ۱- تلاش‌های جدید برای «طرح فرانظری» ۵۷۱
- ۲- طرح تلفیقی پیشنهادی ۵۸۰
- ۳- تطبیق «طرح تلفیق پیشنهادی» با «نمودار رابطه‌ی انحراف با مسأله اجتماعی، ناهنجاری و جرم» ۵۸۶
- ۴- مدل حل فرضی ۵۹۰
- کتاب‌نامه فارسی و انگلیسی ۵۹۵
- نمایه موضوعی و اشخاص ۶۰۱
- نمایه پانوشته‌های انگلیسی (موضوع‌ها و اشخاص) ۶۲۵

فهرست جدول‌ها و نمودارها

نمودار: رابطه‌ی میان الگوی تحلیل، مدل حل فرضی و مدل حل نظریه‌ای.....	۲۹
جدول: دیدگاه‌های اصلی در «مسایل اجتماعی».....	۶۰
جدول: مثال‌هایی برای حالت‌های ۹ گانه‌ی مواجهه با «مسایل اجتماعی» به تفکیک «تعصب‌گن» و «مردم».....	۱۱۲
نمودار: الگوی تکوین «خود» (Self) از کانون‌های کنش روانی.....	۱۴۲
جدول مادر: انواع ناپهنجاری‌ها به تفکیک تقسیم‌بندی‌های ۹ گانه و سطوح سه گانه‌ی هریک از تقسیم‌بندی‌ها.....	۱۷۱
جدول: تقسیم بندی ۹ گانه ناپهنجاری در سطوح سه گانه.....	۱۷۲
جدول: تعداد ویژگی‌های مشترک یک «ناپهنجاری» در هریک از سطوح سه گانه تقسیم‌بندی‌ها مندرج در سه ستون جدول مادر.....	۱۷۴
جدول: قراوانی ناپهنجاری‌ها در انواع ۹ گانه‌ی تقسیم بندی‌ها در حالت فرضی برای «ایران».....	۱۷۸
جدول: ناپهنجاری‌ها در ایران به ترتیب تقدم در آسیب رسانی.....	۱۷۹
جدول: تفکیک ناپهنجاری به اعتبار نگاه مردم و نگاه کارشناسان.....	۱۸۱
جدول: جرایم شناخته شده از سوی پلیس در آمریکا در هر ۱۰۰/۰۰۰ نفر.....	۲۰۷
نمودار: رابطه‌ی انحراف با مسأله‌ی اجتماعی، ناپهنجاری و جرم (۱۷ منطقه).....	۲۳۹
نمودار: جایگاه مقولات سه گانه‌ی مسایل اجتماعی، ناپهنجاری‌ها و جرایم در انحرافات اجتماعی به تفکیک انواع جوامع.....	۲۴۵
نمودار: الیگزندی مستقیم و غیرمستقیم انحرافات بر یکدیگر به تفکیک سطوح آسیب‌رسان.....	۲۴۸
جدول: انواع انحرافات به اعتبار انواع هنجارها به تفکیک فرهنگ‌ها.....	۲۶۱
جدول: تعداد خودکشی‌ها در هر صد هزار نفر به تفکیک سال، جنس و استان در ایران.....	۲۷۰
جدول: شمار معتادان بر حسب نوع مواد مخدر مصرفی در سال ۱۳۸۱ در ایران.....	۲۸۱
جدول: روند تغییرات میزان معتادین متهم در کل کشور طی سال‌های ۸۱-۱۳۷۵ (در هر صد هزار نفر).....	۲۸۲
جدول: تعداد قتل نفس در هر صد هزار نفر به تفکیک سال، جنس و استان در ایران.....	۳۱۶
جدول: تعداد نزام‌ها در هر صد هزار نفر به تفکیک سال، نوع و استان در ایران.....	۳۱۸

- جدول: توزیع نسبت سرقت در هر یکصد هزار نفر جمعیت به تفکیک انواع سرقت از ۷۵ تا ۸۱ ۳۲۱
- جدول: میانگین نسبت سرقت در هر یکصد هزار نفر جمعیت ۳۲۲
- جدول: انواع انحرافات به تفکیک «کارکرد» و «میزان شدت وضعف» آنها ۳۳۴
- نمودار: تعادل در بازار جرم ناشی از برخورد دو منحنی عرضه و تقاضای جرم ۳۳۹
- جدول: تمایزات شش‌گانه‌ی روشن‌فکران و سیاست‌پیشگان ۳۶۸
- فلوجارت: رویکرد اقتصادی به جرم ۳۸۵
- جدول: مدل پیوند ناجور خورده به پست مدل (جنکز) ۴۰۸
- جدول: دوران‌ها و ویژگی‌های اصلی رویکردهای جامعه‌شناختی مسایل اجتماعی در آمریکا ۴۳۶
- جدول: رخداد‌های اجتماعی و موضوع‌های مورد تأکید در رویکردهای هفت‌گانه‌ی تحلیل مسایل اجتماعی در آمریکا ۴۳۸
- جدول: توزیع نسبی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر کشور بر حسب وضع فعالیت ۵۵، ۶۵ و ۷۵ (درصد) ۵۵۲
- جدول: تعداد و توزیع نسبی جمعیت کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی؛ ۷۵-۶۵ ۵۵۴
- نمودار: هرم سنی-جنسی جمعیت ایران در ۶۵ و ۷۵ و شکل احتمالی در سال ۸۵ ۵۵۶
- جدول: نرخ بیکاری در جمعیت فعال از سال ۶۵ ۵۵۸
- جدول: توزیع نسبی جمعیت بیکار ۶۴-۱۵ ساله بر حسب گروه‌های عمده سنی به تفکیک جنس ۸۰ و ۸۲ ۵۶۱
- جدول: جمعیت فعال و بیکار در سال‌های ۷۵، ۸۲ و ۸۵ ۵۶۴
- جدول: روند ال‌رگذاری نظریه‌های تبیین‌گر انحرافات اجتماعی بر یکدیگر در ۱۵۰ سال اخیر به تفکیک علت اصلی رفتار و جهت‌گیری نظریه‌پردازان ۵۶۸
- نمودار: طرح پیشنهادی تلفیق سطوح خرد و کلان واقعیت‌های اجتماعی در دو جنبه‌ی ذهنی و عینی به تفکیک انگاره‌های سه‌گانه ۵۸۱
- نمودار: تطبیق «انحرافات اجتماعی» با «طرح تلفیق پیشنهادی» (الگوی تحلیل) ۵۸۷

یادداشت

۱- یادام هست، در سال ۱۳۸۴ و در کلاس دکتری درس «جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی» وقتی بحث بین دانشجویان، بالا می‌گرفت با تعدادی پرسش‌های بی‌پاسخ مواجه بودیم که حکایت از ضعف منابع فارسی در ارایه‌ی واضح و منسجم مطالبی داشت که به نحوی با مقوله‌ی انحرافات اجتماعی مرتبط بود. علاوه بر منابع فارسی در برخی منابع انگلیسی هم، کم و بیش این مشکل وجود دارد. عدم طرح منطقی مفاهیم مربوط به این حوزه‌ی جامعه‌شناختی در منابع فارسی و نیز چینش ناموزون و گاه تقلیل سطح بحث در حد موضوع‌های کلی و تکراری مانند اعتیاد، طلاق و بزه‌کاری در ایران، موجب گردیده است پرسش‌های کلیدی در حوزه‌ی انحرافات اجتماعی در کشورمان، پاسخ عمیق و عملیاتی نداشته باشند. در این میان، پژوهش‌های انجام گرفته در این حوزه هم جنبه‌ی کلیشه‌ای پیدا کرده‌اند. بر این اساس تصمیم گرفتم کتاب حاضر را به رشته‌ی تحریر در آورم تا شاید با مبنای منطقی طرح موضوع، گره‌ای از گره‌ها گشوده شود. نمی‌دانم اینک چنین شده است یا پیچیدگی‌ها در حوزه‌ی جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی را افزایش داده‌ام. داوری به عهده‌ی شما است.

۲- این که پرسش‌ها چه بودند و ابهام‌ها چگونه سر بر می‌آوردند در فصل یک با عنوان «طرح موضوع» به آن اشاره شده است. ابتدا، ابهام را در تعریف «انحراف» مشاهده کردیم و همه چیز از واکاوی معنای «انحراف» آغاز شد. برای این واکاوی از «علم منطق» هم بهره جستیم. تلاش گردید این کتاب از تعریف مفاهیم و تمیز واژه‌های مرتبط با حوزه‌ی جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی، شروع و به دیدگاه‌ها و نظریه‌های تبیین‌کننده‌ی پدیده‌ی انحراف و کجروی ختم شود.

۳- در فصل دو به معنای اجمالی و تفصیلی معنای «کجروی» پرداختیم. در بیان تفصیلی معنای کجروی به مفاهیم مندرج تحت مفهوم کجروی، یعنی: مسأله‌ی اجتماعی، نابهنجاری و جرم اشاره شده و علاوه بر واکاوی معنایی، در هر قسمت سعی گردیده یک جمع‌بندی و بیان جدیدی از آن چه تاکنون گفته شده است ارایه گردد تا شاید موضوعی برای به چالش فراخواندن، تقدیم خوانندگان شود. در فصل دو چند کار نسبتاً جدید صورت گرفته است.

۳-۱- در قسمت «جمع‌بندی بند ۱- مسأله‌ی اجتماعی» به این موضوع که ناشی از استنتاج شخصی است اشاره شده: «مواجهه با مسایل اجتماعی به تفکیک نقش نخبگان و عقلانیت مردم شامل ۸۱ حالت».

۳-۲- در قسمت «جمع‌بندی بند ۲- نابهنجاری» به تجزیه و تحلیل عناصر مندرج در تعاریف «نابهنجاری» به ۹ اعتبار پرداخته‌ایم و در نهایت، یک فرمول برای تشخیص شدت آسیب‌رسانی نابهنجاری‌ها به یک جامعه، پیشنهاد شده است.

۳-۳- جان کلام ما در فصل دو در جمع‌بندی نهایی آمده است. در

آنجا نموداری مطرح شده که ترسیم‌گر رابط‌هی «انحرافات» با سه مقوله‌ی: «مسایل اجتماعی»، «تابهنجاری‌ها» و «جرایم» در ۱۷ منطقه‌ی مفهومی ویژه است. باید بگوییم این نمودار، محصول تأمل شخصی مبتنی بر متون جامعه‌شناختی است. اما از آنجا که تازگی دارد قابل خدشه و بحث است.

توجه: در طول مطالعه به این نکته‌ی مهم دقت شود که معنای «انحراف» و کجروی در این کتاب، فراتر از آن چیزی است که تاکنون به طور رایج به عنوان یک رفتار مربوط به «کنش‌گر» در نظر گرفته شده است. ما به واژه‌ی «انحراف» در سطح تحلیل کلان و واحد تحلیل «ساختار» هم توجه کرده‌ایم.

۴- فصل سه به توضیح انواع انحرافات به دو اعتبار: صورت و محتوا اختصاص دارد.

به اعتبار «صورت»، انحرافات اجتماعی به دو بخش: انحراف از هنجارها و مصداق‌های انحراف، و به اعتبار «محتوا»، به دو بخش: انحراف به اعتبار کارکرد و انحراف به اعتبار شدت و ضعف، تقسیم گردیده. در این قسمت به حالت‌های ۹ گانه‌ی انحرافات با کارکردهای مثبت و منفی اشاره شده است. فصل چهار کتاب به تحلیل ماهیت انحرافات اجتماعی و فصل پنج به دیدگاه‌ها و نظریه‌های تبیین‌کننده‌ی پدیده‌ی انحراف و کجروی تعلق دارد.

۵- در فصل پنج، چند موضوع پیشنهادی یا تحلیلی عرضه شده. یکی به «طرح فرا درمانی در امریکا و ایران»، دوم به «تحلیل جمعیت‌شناختی روند بیکاری در ایران»، سوم به «طرح تلفیقی پیشنهادی بین

سطوح خرد و کلان جنبه‌های ذهنی و عینی واقعیت‌های اجتماعی»، چهارم به «الگوی تحلیل» و بالاخره به «مدل حل فرضی» اشاره شده. این صحبت‌ها قطعاً خالی از ایراد نیست.

۶- ضمن طرح یک درخواست از عزیزانی که با حوصله و تأمل به مطالعه می‌پردازند مبنی بر نقادی کتاب و راهنمایی اینجانب، که پیشاپیش از ایشان سپاس گزارم، در اینجا لازم است از استاد محترم دانشگاه اصفهان، سرکار خانم دکتر فروغ السادات عریضی که محضر و کلام‌شان موجب ایجاد و تقویت انگیزه‌ی تحریر این نوشتار گردید تشکر ویژه داشته باشم.

جاء دارد از دوستان عزیزم در دوره‌ی دکتری رشته‌ی جامعه‌شناسی که همگی ورودی سال ۸۳ به دانشگاه اصفهان بودند، یعنی آقایان: افقی، بیات، گنجی و احمدی و خانم فرهنگد که همیشه خاطره‌شان را گرامی خواهم داشت یاد کنم و به حرمت فضای علمی و همدلانه‌ای که داشتیم و موجب باروری مفهومی این کتاب شد، سپاس و احترام خود را تقدیم‌شان دارم. در پایان لازم است از فرزند کوچک‌ترم، صالح، که زحمت زیادی برای طراحی نمودارها و جداول و اصلاحات تایپی کشید و همواره همراه من بود تشکر کنم.

۱. بخارایی

تابستان ۱۳۸۶، تهران